

Р.А. Павлов, канд. екон. наук, доц., Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара; І.В. Зленко, аспірант ДВНЗ "Українська академія банківської справи НБУ"

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ РАННЬОЇ ДІАГНОСТИКИ БАНКРУТСТВА КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ

У статті запропоновано удосконалення механізму ранньої діагностики банкрутства банків за рахунок визначення узагальнюючого показника схильності конкретного банку до банкрутства на основі побудови кластерної моделі вітчизняної банківської системи за алгоритмом Кохонена з довгостроковим горизонтом прогнозування.

Ключові слова: механізм ранньої діагностики банкрутства банків, банкрутство, банківський сектор, карти Кохонена, організаційно-економічний механізм антикризового регулювання.

Постановка проблеми. Створення конкурентоздатного середовища неможливе без дослідження інституту банкрутства, яке не обминає жодної галузі господарювання. Виходячи з того, що банківська система відіграє стратегічну роль у розвитку національної економіки, банкрутство будь-якого банку має негативні наслідки для широкого кола суб'єктів і може призвести до депресивних процесів в економіці. Банкрутство банку – це результат негативних процесів (кризових явищ), які відбуваються в ньому протягом тривалого часу. Виявлення кризових явищ якомога раніше, з одного боку, може дозволити Національному банку України та (або) керівництву банку виправити ситуацію шляхом ухвалення відповідних рішень, а з іншого – знизити ризики для інших суб'єктів господарювання, уникнути ланцюгової реакції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сьогодні у світі накопичені значна теоретико-методична база і практичний досвід з діагностики кризових явищ і прогнозування можливого банкрутства суб'єктів господарювання, зокрема і банків.

Серед наукових робіт зарубіжних та вітчизняних вчених, які досліджували дане питання, слід відмітити праці Е. Altman [4–6], W.H. Beaver [7], R. Sahajwala [9], X. Freixas [8], M. Aglietta [3], І. Д'яконової [1], О. Хаб'юка [2].

Вивчення праць вказаних науковців дозволяє ґрунтовно підійти до дослідження сутності поставленого наукового завдання, а також виявити питання, що залишаються невирішеними. Зокрема, потребують доопрацювання та систематизації методичне забезпечення в механізмі ранньої діагностики банкрутства банків.

Метою статті є удосконалення механізму ранньої діагностики банкрутства банків України за рахунок визначення узагальнюючого показника схильності конкретного банку до банкрутства на основі побудови

кластерної моделі вітчизняної банківської системи за алгоритмом Кохонена з довгостроковим горизонтом прогнозування.

Виклад основного матеріалу. Рання діагностика банкрутства в категорійно-понятійному апараті банківського державного, асоціативного та наддержавного регулювання – це процес завчасного розпізнання суб'єктами банківського регулювання проблемності в діяльності банків на стадії зародження кризи шляхом здійснення регулярного аналізу їх фінансового стану з отриманням кількісної оцінки схильності банків до банкрутства, а також якісної ідентифікації їх стану на конкретний момент з обов'язковою побудовою прогнозу становища в майбутньому.

Проведений аналіз основних методичних підходів до ранньої діагностики банкрутства банків свідчить, що використання карт Кохонена має значні переваги перед традиційними підходами та характеризується комплексним підходом до визначення рівня кризових зрушень у банках. Використання даного підходу дозволить удосконалити методичну складову організаційно-економічного механізму антикризового регулювання банківської системи. У свою чергу організаційно-економічний механізм антикризового регулювання банківської системи можна розглядати як комплекс організаційних та економічних елементів, методів, інструментів антикризового регулювання діяльності банків, що забезпечує стабільне і безпечне функціонування банківської системи.

Цей механізм містить методичні підходи до ранньої діагностики банкрутства банків, організаційні форми групування суб'єктів потенційно зацікавлених у проведенні ранньої діагностики банкрутства банку з визначенням комплексу завдань та взаємозв'язків між групами споживачів результатів діагностики.

На основі результатів ранньої діагностики банкрутства банків повинні розроблятися коригуючі заходи, які можуть мати як оперативний, так і концептуальний стратегічний характер, а також здійснюватися моніторинг за поведінкою банків.

З функціональної точки зору рання діагностика банкрутства – це інформаційна система, що включає безперервне спостереження за рівнем проблемності банківської системи, її аналіз, оцінку і прогнозування з метою ухвалення ефективних рішень для забезпечення стійкості банківської системи.

З організаційної точки зору рання діагностика банкрутства є системою з певним набором елементів, а саме: мета, об'єкт, предмет, суб'єкт і механізм.

Головна мета ранньої діагностики банкрутства – попередження кризових явищ, яке покликане у комплексі вирішити такі задачі:

- спостереження за діяльністю банків у контексті кризових явищ;
- превентивне виявлення проблем у діяльності банків;
- формування коригуючих заходів регулюючих органів;
- оцінка результатів заходів, вжитих регулюючими органами.

Як видно з цих функцій, рання діагностика банкрутства повинна бути ефективною координуючою системою забезпечення взаємозв'язку між формуванням інформаційної бази, аналізом, плануванням розвитку банківської системи і банківським регулюванням та наглядом.

Об'єктом ранньої діагностики банкрутства є банки, предметом – ризик потенційного банкрутства (наголос робиться на економічному змісті банкрутства). Суб'єктом ранньої діагностики банкрутства в банківському регулюванні і нагляді є Національний банк України, в широкому значенні суб'єктами є державні органи загального управління, органи статистики, саморегулювні організації, банки, вкладники тощо.

Загальні вимоги до організації ранньої діагностики банкрутства банків такі:

- ідентичність бази первинної інформації за окремими блоками і внутрішньоблоковими показниками (наприклад, за окремими комерційними банками) і централізованими даними;
- дотримання всіх технічних та організаційних параметрів проведення ранньої діагностики банкрутства (щомісячні дані в розрізі певних блоків і щоквартальні аналітичні звіти, зведені піврічні аналітичні записки тощо);
- ґрунтування на принципі безперервності, який означає, що робота із збору і оцінки інформації повинна проводитися на регулярній основі;
- доступність висновків і результатів для всіх зацікавлених користувачів інформації про діяльність банків.

Механізм ранньої діагностики банкрутства банків включає задачі, принципи, напрями, методи, показники, нормативне, технічне та інформаційне забезпечення (рис. 1).

Система ранньої діагностики банкрутства банків повинна базуватися на таких засадах:

- орієнтованість на кількісну оцінку схильності банків до банкрутства;
- своєчасність;
- оптимальне співвідношення між простотою та складністю методів ранньої діагностики. Методичний підхід ранньої діагностики банкрутства банків, що базується на використанні карт Кохонена, на наш погляд, цілком відповідає наведеному принципу;
- економічність.

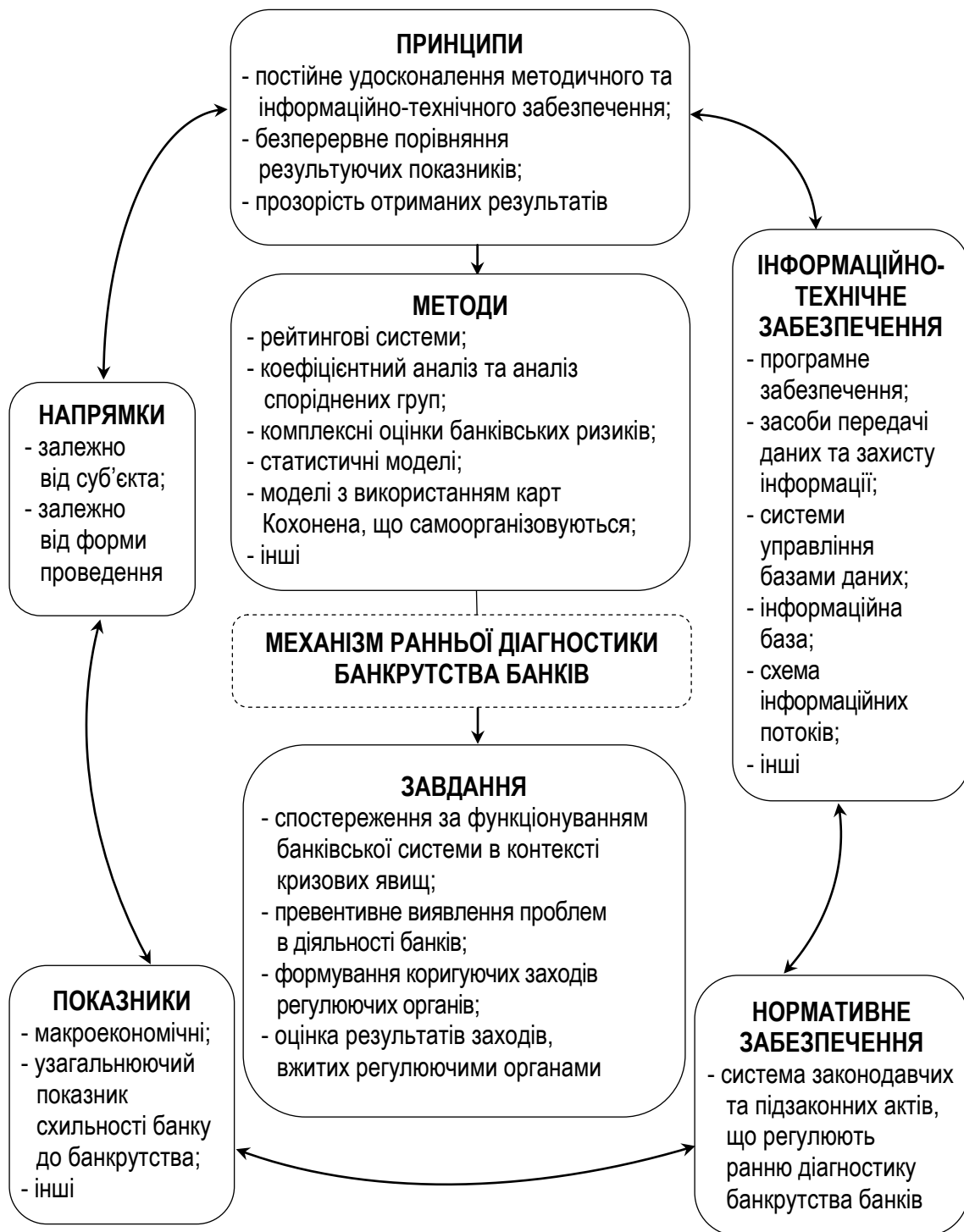

Рис. 1. Механізм ранньої діагностики банкрутства банків

Як видно з рис. 1, складовою механізму ранньої діагностики банкрутства комерційних банків є узагальнюючий показник схильності конкретного банку до банкрутства. Ми вважаємо за доцільне розраховувати його на основі побудови кластерної моделі вітчизняної банківської системи за алгоритмом Кохонена з горизонтом прогнозування 5 років.

Запропонований підхід відрізняється від існуючих тим, що дозволяє отримувати кількісну оцінку рівня потенційного банкрутства конкретного

комерційного банку з одночасним визначенням його місця в банківській системі за рівнем проблемності на певну дату і може бути використаний в практичній діяльності суб'єктів банківського регулювання при виявленні комерційних банків – потенційних банкрутів.

При визначенні узагальнюючого показника, ми виходили з того, що структурними складовими негативного впливу на ризик банкрутства комерційних банків є такі поняття, як загроза, можливість, ймовірність, схильність тощо.

Загроза розглядається як можлива небезпека, тобто визнається здійсненність, допустимість події. Здійсненність таких дій визначається шляхом ймовірності їх настання, що у свою чергу потребує проведення відповідних оцінок.

З усіх можливих ознак подій, що негативно впливають на процес банківської діяльності, найбільше значення мають величина втрат та можливість виникнення загрози кризи.

Для розрахунку згаданого показника схильності конкретного банку до банкрутства в рамках запропонованого методичного підходу потрібно виокремити такі етапи:

- формування множини показників;
- розрахунок показників;
- розрахунок характеристичних значень узагальнюючого показника;
- побудова кластерної моделі банківської системи за алгоритмом Кохонена;
- визначення узагальнюючого показника для кожного кластера банківської системи, зокрема для кластера банків-потенційних банкрутів.

Необхідність оцінки рівня потенційного банкрутства банків потребує розробки сукупності критеріїв і показників, які б давали кількісну характеристику негативним тенденціям, якщо такі проявляються в діяльності банків.

У зв'язку з цим ми вважаємо, що повинні бути визначені принципи, які необхідно покласти в основу розробки системи показників, що визначають ступінь загроз банкрутств, а саме:

- системність, тобто адекватність у відображенні всіх основних меж і взаємозв'язків процесу розвитку банків;
- обмеження кількості показників, яке не тільки підвищує наочність результатів, але й дає можливість зробити однозначні висновки про ризику банкрутства і підвищує оперативність оцінки ситуації при її аналізі;
- особливість показників, тобто облік специфіки банківської діяльності в основних її сферах.

Перегляд системи показників та їх характеристичних значень у зв'язку зі змінами в національній і світовій економіці повинен здійснюватися у разі необхідності, але не рідше ніж один раз на два роки.

Діапазон можливих значень узагальнюючого показника схильності банку до банкрутства розбивається на чотири інтервали:

$$\left[Z_{zp}^H, Z_{opt}^H \right], \left[Z_{opt}^H, Z_{opt}^6 \right], \left[Z_{opt}^6, Z_{por}^6 \right], \left[Z_{por}^6, Z_{zp}^6 \right],$$

де Z_{zp}^H, Z_{opt}^6 – нижня та верхня границі значень узагальнюючого показника;
 Z_{por}^6 – порогове верхнє значення узагальнюючого показника, тобто значення, яке бажано не перетинати;
 Z_{opt}^H, Z_{opt}^6 – мінімальне та максимальне оптимальні значення узагальнюючого показника.

При цьому Z_{opt}^H, Z_{opt}^6 знаходяться в інтервалі нижньої границі та порогового верхнього значення узагальнюючого показника Z_{zp}^H, Z_{opt}^H .

Значення Z_{opt}^H може дорівнювати Z_{opt}^6 , тоді інтервал $[Z_{opt}^H, Z_{opt}^6]$ перетворюється в точку Z_{opt}^6 .

Значення вказаних показників визначаються експертним шляхом.

Розрахунки повинні здійснюватися суб'єктами регулювання, зокрема Національним банком України на підставі власних даних, отриманих у результаті пруденційного нагляду. В рамках кластерної моделі вітчизняної банківської системи за алгоритмом Кохонена з горизонтом прогнозування три–п'ять років розраховується узагальнюючий показник схильності конкретного банку до банкрутства та визначається його оптимальні порогові та граничні значення.

Висновки. На основі узагальнення теоретичних підходів встановлено, що рання діагностика банкрутства в категорійно-понятійному апараті банківського державного, асоціативного та наддержавного регулювання – це процес завчасного розпізнавання суб'єктами банківського регулювання проблемності в діяльності банків на стадії зародження кризи шляхом здійснення регулярного аналізу їх фінансового стану з отриманням кількісної оцінки схильності банків до банкрутства, а також якісної ідентифікації їх стану на конкретний момент часу з обов'язковою побудовою прогнозу становища в майбутньому.

Складовою механізму ранньої діагностики банкрутства банків повинен бути узагальнюючий показник схильності конкретного банку до банкрутства. Розрахунок даного показника здійснюється на основі побудови кластерної моделі вітчизняної банківської системи за алгоритмом Кохонена. Запропонований підхід дозволяє отримувати кількісну оцінку рівня потенційного банкрутства конкретного банку з одночасним визначенням його місця у банківській системі.

Список літератури

1. Д'яконова, І. І. Теоретико-методологічні основи функціонування банківської системи України [Текст] : монографія / І. І. Д'яконова. – Суми : Університетська книга, 2007. – 400 с.

2. Хаб'юк, О. Банківське регулювання та нагляд через призму рекомендацій Базельського комітету [Текст] : монографія / О. Хаб'юк. – Івано-Франківськ : ОППО; Снятин : ПрутПринт, 2008. – 260 с.
3. Aglietta, M. La régulation prudentielle en Europe: un chantier mal engagé [Text] / M. Aglietta // Le cercle des économiste. – juillet 2003.
4. Altman E. Bankruptcy, Credit Risk and High Yield 'Junk' Bonds: A Compendium of Writings [Text] / E. Altman. – Oxford, England and Malden, Massachusetts: Blackwell Publishing, 2002.
5. Altman, E. Corporate Financial Distress and Bankruptcy [Text] / E. Altman. – 3rd edition. – John Wiley and Sons, 2005.
6. Altman, E. Managing Credit Risk [Text] / E. Altman. – 2nd Edition. – John Wiley and Sons, 2008.
7. Beaver, W.H. Financial Ratios and Predictions of Failure [Text] / W.H. Beaver // Empirical Research in Accounting Selected Studies, Supplement to Journal of Accounting Research, 1996.
8. Freixas, X. Systemic Risk, Interbank Relations and Liquidity Provision by the Central Bank [Text] / X. Freixas, B. Parigi, J. C. Rochet // De Netherlandesche Bank, Papers 47. – 2000. – P. 203.
9. Sahajwala, R. Supervisory risk assessment and early warning systems [Text] / R. Sahajwala, P. Van den Bergh. – Basel committee on banking supervision working paper. December 2000. – № 4.

Summary

The improvement of mechanism of early diagnostics of bankruptcy of banks is offered due to determination of summarizing index of inclination of concrete bank to bankruptcy on the basis of construction of cluster model of the domestic banking system after the algorithm with long-term horizon of prognostication.

Отримано 14.12.2010

Павлов, Р.А. Удосконалення механізму ранньої діагностики банкрутства комерційних банків [Текст] / Р.А. Павлов, І.В. Зленко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: збірник наукових праць. – Суми: УАБС НБУ, 2010. – Т. 30. - С. 241-248.